

De kust is .....

Beleving van de Nederlandse Noordzeekust
ten behoeve van integraal kustzonebeleid

Iris Borup

Augustus 2000

Werkdocument RIKZ/AB/2000-111x

ontsteld

1 Inleiding	3
2 Aanleiding	4
2.1 Druk op de kustzone	4
2.2 Autonome veranderingen	4
2.3 Beleving en beleid	4
3 Theorie beleving	5
3.1 Wat is beleving?	5
3.2 Dynamiek in de beleving	5
3.3 Soorten beleving	5
3.4 Beleving en gedrag	6
4 Uitkomsten belevingswaardenonderzoek	7
4.1 Inleiding	7
4.2 Algemeen	7
4.3 Duinen	7
4.4 Strand en zee	7
4.5 Badplaatsen	8
4.6 Groepsverschillen	8
4.7 Geografische verschillen	9
4.8 Kustbezoek	9
4.9 Kust ten opzichte van bos	9
5 Conclusies	10
5.1 Bruikbaarheid voor kustzonebeleid	10
5.2 Vervolgonderzoek	10

---

1 Inleiding

De mens vindt overal iets van. Amsterdam is te druk, de groente is te duur, mijn huis heeft wel een mooi uitzicht, het is belangrijk dat kinderen veilig kunnen fietsen, etcetera. Veel van deze opvattingen halen de politiek en worden daardoor meegenomen in de besluitvorming. Maar niet iedere opvatting komt zover. En niet iedere opvatting is bekend bij de beleidsmakers. Daarvoor is meer onderzoek nodig.

Neem nou de Nederlandse kust. Een van de drukst bezochte plekken in Nederland, zeker in de zomer. Kennelijk waarderen mensen deze plek sterk. De ontwikkelingen aan de kust staan echter niet stil. De natuur staat steeds meer onder druk, er worden plannen gemaakt om grote bouwsels aan te leggen nabij de kust waardoor het uitzicht belemmerd kan worden, autonome ontwikkelingen in het klimaat veroorzaken ook het een en ander. Dit betekent een verandering van de kust in de komende decennia. Daarmee zal ook de beleving van de kust veranderen.

Hoe de beleving verandert wordt alleen duidelijk indien er kennis bestaat over de huidige beleving. Daarom is onderzoek gedaan naar de huidige beleving van de kust. In dit document worden de resultaten van het onderzoek beschreven en beter toegankelijk gemaakt. Met het onderzoek wordt een aanzet gedaan tot een verbreding van de kennis aangaande de kust, welke bij Rijkswaterstaat aanwezig is. Er wordt hiermee een goede basis gelegd voor verder onderzoek naar meer specifieke belevingsvraagstukken, zoals veiligheid en de dynamiek van beleving.

---

2 Aanleiding

2.1 Druk op de kustzone

De druk op de kust groeit gestaag. Een veelal functies zoeken een plek in een van de laatste niet-olgebouwde regio's van Nederland. Er zijn plannen voor een windmolenpark, een vliegveld, nieuw havengebied op meerdere plaatsen, nieuw industriegebied bij Rotterdam, de mogelijkheden voor recreatie moeten omhoog en ook willen steeds meer mensen graag wonen aan de kust. Tegelijkertijd is er ook sprake van druk vanuit de zee. De aankomende zeespiegelstijging zal ruimte in de kustzone vragen voor bescherming tegen overstroming.

2.2 Autonome veranderingen

Naast de veranderingen in de fysieke omgeving is er ook sprake van verandering bij de mens in de tijd. De welvaart is in Nederland hoog. De aandacht lijkt over de laatste decennia te verschuiven van vervulling van materiële wensen naar vervulling van immateriële wensen. Zorg voor je omgeving, duurzaamheid, natuurbewoud zijn hierbij steekwoorden. Daarnaast wordt de burger ook mondiger. Men is zich meer bewust van de bedreigingen van een dichtslibbende kustzone en men laat dat horen. Daarmee speelt beleving een steeds grotere rol in de samenleving.

2.3 Beleving en beleid

Beleid van Rijkswaterstaat is in het verleden veelal een technische kwestie geweest. Voor de kust betekende dit rekenen met modellen, veel monitoring en harde middelen gebruiken om de veiligheid te waarborgen. De veiligheid was ook de primaire functie van de kustzone. Tegenwoordig is dat natuurlijk ook zo, maar steeds meer worden ook andere functies meegenomen in de overwegingen, zoals recreatie, woningbouw, economische ontwikkeling en natuurbewoud. Dit vereist wel goede samenwerking tussen verschillende ministeries, zoals die vorm krijgt in integraal kustzonebeleid. Ook de beleving van de mens speelt hierin een belangrijke rol. Tenslotte heeft de kust een sterk maatschappelijke functie voor Nederland en het beleid moet hiermee rekening houden. In vrijwel iedere functie van de kust is beleving een onderdeel. Nu er ruimte is om na te denken over samenhang tussen functies en het belang van een duurzame ontwikkeling, kan belevingswaardenonderzoek hierin inspringen en een bijdrage leveren aan de afwegingen in het beleid. Daarom is dit onderzoek gedaan naar wat de beleving is van de Nederlandse Noordzeekust en hoe deze beleving tot stand komt¹.

---

¹ Rooijers, A.J.: 'Belevingswaarden van de Nederlandse Noordzeekust'. Groningen Universiteit, rapportnummer COV 00-05, 2000, en 'Landelijke meting belevingswaarden Noordzeekust'. Groningen Universiteit, rapportnummer COV 00-08, 2000.

3 Theorie beleving

3.1 Wat is beleving?

Beleving is geen eenduidig begrip. Het hangt samen met een groot aantal aspecten, niet allen even meetbaar.

Zo is van belang het uiterlijk van het landschap; mensen zien verschillende dingen in hun omgeving en nemen dat in zich op. De omgeving heeft ook verschillende functies voor de mens: de een wil rust, de ander zoekt vertier of uitdagingen. Ook de kenmerken van de persoon is van invloed op de beleving; zo spelen politieke overtuigingen, opleiding en leeftijd vaak een rol bij het waarderen van natuur en landschap.

De mens verkeert in een sociaal netwerk van burens, vrienden, werkring, etc. Men wordt beïnvloed door uitspraken binnen verschillende netwerken.

Zo zijn er dus talloze aspecten die de beleving beïnvloeden. Een hoop gebeurt er in het hoofd van de mens, en is niet als zodanig meetbaar.

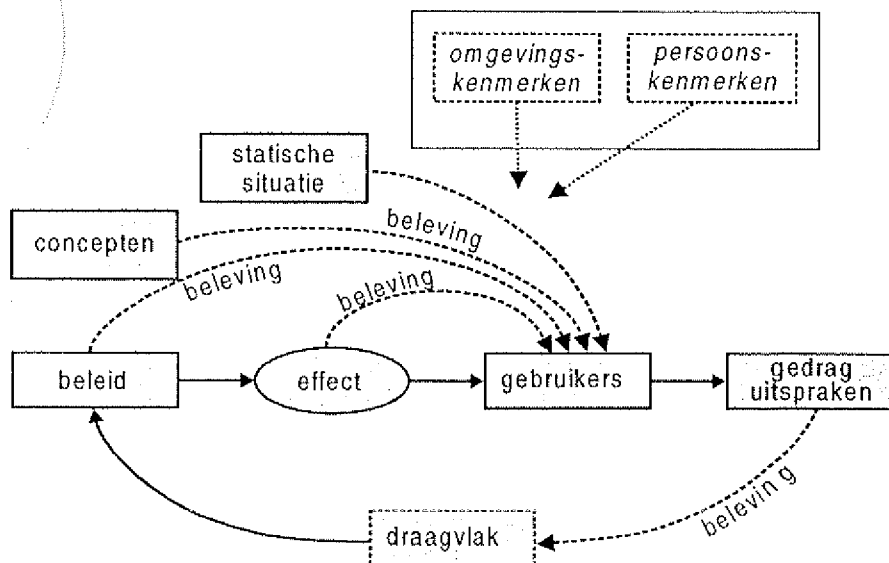
3.2 Dynamiek in de beleving

De beleving is geen constante in de tijd. Als men kijkt naar de bepalers van beleving zoals leeftijd en de sociale netwerken, dan wordt duidelijk dat als deze veranderen, ook de beleving zich zal aanpassen.

Naast verandering van persoonskenmerken kunnen er ook veranderingen optreden in de omgevingskenmerken. Daarbij is bekend dat ingrepen over het algemeen negatief worden beleefd, in sterkere mate indien het mensgemaakte objecten betreft dan bij natuurlijke objecten. Daarom zijn belevingswaarden enigszins tijdgebonden en een momentopname.

3.3 Soorten beleving

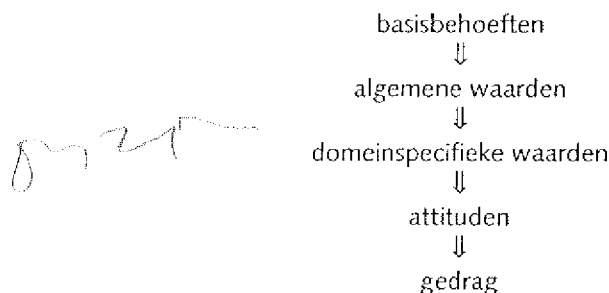
Beleving kan op verschillende manieren gecategoriseerd worden (zie figuur). Een van de mogelijkheden is om onderscheid te maken tussen beleving van een statische situatie, beleving van concepten en beleving van beleid(-smaatregelen).

Tot de eerste categorie gaat het voornamelijk om landschapsbeleving, hetgeen sinds decennia onderzocht wordt. De tweede categorie omvat bijvoorbeeld onderzoek naar de beleving van veiligheid of de beleving van een goede waterkwaliteit. De derde categorie is gedefinieerd omdat vaak blijkt dat mensen, los van de effecten dat bepaald beleid geeft, het beleid an sich negatief beleven. Dit kan samenhangen met invloeden van buitenaf, zoals netwerken (zie paragraaf 3.1), of het beeld dat iemand heeft van de initiator of uitvoerder van het beleid. Ook zijn mensen van nature conservatief en staan in principe negatief tegenover veranderingen in hun omgeving.

3.4 Beleving en gedrag

Beleving is niet altijd even relevant voor het beleid. Het gaat voornamelijk om de verwachte reacties ten aanzien van plannen en gedrag dat daaruit voort kan komen. De samenhang tussen beleving en gedrag is echter niet evident. Gedrag komt voort uit behoeften. De mens heeft bepaalde basisbehoeften in het leven, en om deze te vervullen vertoont hij bepaald gedrag. Volgens sommige modellen zijn er verschillende soorten waarden tussen behoeften en gedrag te identificeren².

Algemene waarden, die een soort impliciete gedragsdoelen zijn, en domeinspecifieke waarden, die gerelateerd zijn aan een bepaalde handeling, geven richting aan de attituden (lees: beleving) van de individu. Gedrag wordt echter ook door een groot aantal andere aspecten gestuurd, zoals financiële mogelijkheden, omgevingsgedrag, etcetera. Beleving blijft wel een belangrijk onderdeel ervan.

² Vinson, Scott en Lamont (1997), in: den Otter, M. en Fonk, G.J.: 'Waardenonderzoek Noordzeekust. Definitiestudie'. Leiden, 1998

---

4 Uitkomsten belevingswaardenonderzoek

4.1 Inleiding

De uitkomsten van het onderzoek zijn voortgekomen uit een aantal deelonderzoeken. De meeste informatie is verkregen uit een grootschalige enquête onder kustbewoners en/of recreanten langs de gehele Nederlandse kust. Daaraan voorafgaand heeft een kleinschalig interviewonderzoek plaatsgevonden, waarna groepsdiscussies zijn gevoerd ter bespreking van de voorlopige resultaten. Basis voor deze onderzoeken was een literatuurstudie.

4.2 Algemeen

De kust blijkt een grote persoonlijke betekenis te hebben. Ook blijkt dat voor het ontspannen de kust een zeer belangrijke functie heeft. Naast de persoonlijke functie blijkt de betekenis van de kust als natuurgebied, als recreatiegebied en de betekenis voor de Nederlandse economie ook hoog te scoren. Deze laatste scoort evenwel het laagst van de vier.

De betrokkenheid met de kust blijkt in de kustzone erg sterk te zijn. Dit is op zich niet verwonderlijk; wat wél opzienbarend is, dat de groep respondenten die zich tot kustbewoners rekent zich tot 20 kilometer landinwaarts uit kan breiden.

Ook buiten wordt het belang van de kust erg groot geacht, zij het relatief iets minder positief. Mensen die wel eens aan de kust recreëren zijn hierin (logischerwijs) positiever dan mensen die nooit aan de kust komen.

4.3 Duinen

De duinen worden over het algemeen het meest positief gewaardeerd, bij alle actoren. De natuurlijkheid wordt er het grootst geacht.

De meest positieve kenmerken van de duinen zijn de kenmerken die samenhangen met het natuurlijke karakter van de duinen (de duinen als natuurgebied, landschap, uitzicht, rust, stilte, etc.). De functie van de duinen als zeewering is slechts bij enkelen een punt van aandacht. Duidelijk overheerst de identiteit van de duinen als natuurgebied.

De negatieve aspecten van de duinen betreffen de prikkeldraad en de rotzooi.

Wanneer gekeken wordt naar de duinen ten opzichte van het strand en de badplaatsen aan de hand van enkele criteria, scoren de duinen bij vrijwel alle criteria het meest positief; deze criteria zijn: plezierig, mooi, afwisselend, boeiend en ontspannend. De duinen worden wel minder gezellig geacht dan het strand en de badplaatsen.

4.4 Strand en zee

De belangrijkste positieve kenmerken zijn de weidsheid, de dynamiek van wind en water en de branding. De natuurlijke omgeving en de natuurkrachten blijken in het onderzoek het grootste deel van de beleving van het strand en de zee te bepalen. Daarnaast is ook recreatie (functies als zwemmen en zonnebaden) een belangrijke factor.

Het meest negatieve aspect zijn bouwsels in zee, de drukte en de rotzooi, maar deze negatieve aspecten dragen in veel mindere mate bij tot de totaalbeleving.

Weliswaar worden bouwsels in zee als zeer negatief gewaardeerd, maar aangezien er nauwelijks bouwsels zijn, is de totaalbeleving niet zo negatief.

Fauna (een belangrijk onderdeel van de Noordzee) leeft niet echt bij de mensen; indien naar gevraagd wordt het echter wel als zeer positief beschouwd.

4.5 Badplaatsen

De badplaatsen staan bloot aan de meeste kritiek, maar hier zijn ook de grootste verschillen aan te treffen. De gezelligheid scoort erg hoog, hoger dan bij strand en duinen. Het sociale aspect speelt een sterke rol en ook het vertier. Daarentegen is men vaak erg ontevreden over de stijlloosheid van de kustplaatsen, de lelijke architectuur en de drukte.

De bereikbaarheid staat wel op een duidelijk laatste plaats in de rangordening van kenmerken, deze wordt over de hele linie als zeer slecht ervaren.

Zoals reeds gezegd zijn de verschillen wel erg groot. Waar de een klaagt over de drukte en de stijlloosheid, meent de ander 'hoe meer mensen, hoe meer vreugd' en is deze persoon ook op zoek naar diverse speelautomaten. Hieruit blijkt dat diversiteit wel een goede ontwikkelingsrichting is, waar deze nu nog in de kinderschoenen staat.

4.6 Groepsverschillen

Groepsverschillen worden gevonden voor vrijwel alle aspecten van de kust. Ze zijn altijd even groot, ook zijn ze niet altijd te verklaren; zo lijken vrouwen over het algemeen altijd de positieve dingen mooier te vinden dan mannen. Dergelijke groepsverschillen zijn echter niet relevant voor beleid.

Interessanter zijn de verschillen tussen lager opgeleiden en hoger opgeleiden voor wat betreft de verschillende kustonderdelen; hoger opgeleiden waarderen de kenmerken als drukte, mensen kijken en zonnen minder positief dan lager opgeleiden. Hiermee worden de kustplaatsen en het strand over het algemeen negatiever beleefd door hoger opgeleiden dan door lager opgeleiden. De natuurlijkheid van de duinen wordt weer positiever beleefd door hoger opgeleiden dan door lager opgeleiden.

Verder blijkt dat leden van natuur- of milieuorganisaties de natuurlijke karakteristieken van de duinen hoger waarderen dan niet-leden.

Er worden opvallend genoeg geen verschillen gevonden tussen mensen met of zonder kinderen.

Bewoners waarderen de duinen positiever dan de recreanten. Ook voor het strand en de badplaatsen geldt dit; de bewoners zijn positiever of minder negatief over de kenmerken van het strand en de zee.

Ten aanzien van leeftijd blijkt dat naarmate deze hoger ligt, de duinen en het strand meer gewaardeerd worden.

Ook worden verschillen gevonden tussen mensen die nabij de kust wonen en mensen die in de rest van Nederland wonen. Kustbewoners (een groep die zich tot 20 km. landinwaarts bevindt) waarderen de kust op beleevingsaspecten niet anders dan overige respondenten, dat wil zeggen dat alle groepen in principe dezelfde kenmerken positief of negatief waarderen. Alleen de mate waarin verschilt sterk tussen kustbewoners en niet-kustbewoners. De kustbewoners zijn over de positieve kenmerken stevast meer positief dan niet-kustbewoners.

Onder deze laatste groep zijn kustbezoekers weer positiever dan niet-kustbezoekers.

4.7 Geografische verschillen

De geografische verschillen bleken niet erg sterk uit het onderzoek. In de regio Noord (Wadden en kop van Noord-Holland) wordt wel positiever gedacht over de duinen dan de regio's Midden en Zuid. Zo zijn de mensen in de regio Noord er sterker van overtuigd dat er in de duinen rust en stilte heersen en dat er niet veel prikkeldraad is. In de regio Zuid daarentegen zijn de mensen ervan overtuigd dat er in de duinen minder goed gefietst kan worden. De reden hiervoor is (nog) niet achterhaald.

4.8 Kustbezoek

Uit de interviews blijkt dat de meeste kustbezoekers erg 'honkvast' zijn. Dat wil zeggen dat zij meestal naar één vaste plek gaan. Dit heeft implicaties voor kustontwikkelingen, waarbij veelal als compensatie wordt gezien dat een ander gebied ontzien wordt of dat er elders meer aan natuurontwikkeling gedaan wordt. Voor de bezoekers betekent dit dat zij naar een nieuwe 'favoriete' plek op zoek moeten gaan, hetgeen niet gewenst is.

Wat betreft de seizoenen zijn alle seizoenen voor de meeste kustbezoekers goed om te recreëren aan de kust. In de zomer wordt iets meer gerecreëerd dan in de andere seizoenen, maar veel kustbewoners gaan het hele jaar door.

4.9 Kust ten opzichte van bos

Tussen het bos en de onderdelen van de kust zijn ook verschillen waar te nemen. Zo wordt het bos natuurlijker geacht dan het strand en de duinen, terwijl het strand een hogere recreatieve waarde heeft dan het bos en de duinen.

Ook blijkt dat een duinwandeling minder ontspannend wordt gevonden dan een strand- of boswandeling. (Dit neemt niet weg dat de duinen het meest attractief is bij de ondervraagden, zie boven.) Indien wordt gekeken naar seizoensverschillen heeft het bos in de herfst de voorkeur, het strand in de zomer en in de winter. In de lente wordt weinig verschil gevonden.

Deze mate van ontspannenheid valt uiteen in vier factoren: het gevoel van huis te zijn, fascinatie, coherentie van de omgeving en aansluiting bij aard en behoefte van de persoon. De drie omgevingen bos, strand en duinen hebben elk hun eigen zwaartepunt verdeeld over de vier factoren. Zo is de fascinatie het grootst in het bos en hebben de duinen de grootste coherentie. Het strand geeft het sterkst het gevoel van huis te zijn en ook daar is de aansluiting het grootst bij de persoon.

Evenwel zijn deze verschillen verwaarloosbaar wanneer het gaat om fundamentele verschillen in beleving. Men kan dus niet zeggen dat de beleving van de kust zoveel malen positiever is dan de beleving van het bos. Dit hangt samen met het feit dat deze twee typen natuur dezelfde aard van omgeving vormen, namelijk een natuurlijke omgeving en buitenshuis.

---

5 Conclusies

5.1 Bruikbaarheid voor kustzonebeleid

Uit het onderzoek zijn enkele opvallende punten af te leiden. Allereerst valt in het onderzoek op dat in de interviewronde, die voorafgaand aan het enquête-onderzoek is gehouden, nauwelijks uitspraken naar voren kwamen ten aanzien van de functie van zeewering die de duinen hebben³. Veiligheid leeft niet bij de mensen aan de kust. Dit betekent dat veiligheidskwesties en beleving explicieter aan de orde gebracht moet worden in onderzoek. Of het betekent dat mensen zich per definitie veilig voelen aan de kust is hiermee niet beantwoord.

Een positieve observatie is dat het maatschappelijk, economisch, ecologisch en recreatieve belang van de Noordzeekust bij vrijwel alle respondenten (ook landelijk) zeer groot wordt geacht. Behoud van de positieve aspecten en weerstand tegen ontwikkeling van negatieve aspecten zal dus zowel regionaal als landelijk nagestreefd worden. Op het eerste oog lijkt dit streven coherent, aangezien kustbewoners, kustrecreanten en niet-kustbezoekers allen dezelfde kenmerken positief en negatief waarderen.

Verder blijkt dat de groep mensen die zich sterk verbonden voelt met de kust en zich tot kustbewoners rekenen, zich niet beperkt tot de onmiddellijke nabijheid van de kust, maar zich veel verder landinwaarts uitstrekt. De betrokkenheid is erg groot van deze groep, hetgeen met zich meebrengt dat ten aanzien van ingrepen in de kustzone met een grotere groep mensen dan bewoners onmiddellijk nabij de duinen en in de badplaatsen rekening gehouden moet worden. En dat je op zeer veel weerstand kan stuiten indien het om ingrepen gaat die niet op bijval van de bevolking kunnen rekenen.

Een direct toepasbaar gegeven uit het onderzoek biedt het resultaat dat de waardering voor de badplaatsen zo sterk uiteen loopt. Dit is een roep om meer diversiteit in de kustplaatsen, waarbij iedere plaats een eigen identiteit heeft. Zo kan het ene plaatsje zich profileren met grootschalig amusement en grote hotels, terwijl het andere plaatsje zich sterker toelegt op de kleinschalige kwaliteitsrecreatie met een ouderwetse dorpssfeer.

5.2 Vervolgonderzoek

Dit onderzoek biedt slechts een opening naar meer kennis over de beleving van de Nederlandse kust. Ten aanzien van het uiterlijk van de kust is het nu voor ongeveer 50% duidelijk welke kenmerken de beleving van de kust bepalen, dat wil zeggen dat de andere helft nog onbekend is. Deze kenmerken zullen voor een deel zitten in geografische verschillen, die in meer gebiedsspecifiek onderzoek achterhaald zouden kunnen worden, voor een ander deel zullen persoonlijke kenmerken bepalers zijn, die echter voor beleid minder relevant zijn.

Naast kennis over het landschap is ook kennis ten aanzien van beleidsconcepten van belang. In de nabije toekomst is zeker een onderwerp als veiligheid relevant in het licht van nieuwe veiligheidsbenadering. Ook het herstel van zoet-zout-overgangen vraagt om dergelijke kennis.

---

³ In het enquête-onderzoek kwam dit onderwerp niet meer aan de orde.

Verzilvering van de kennis die in dergelijke onderzoeken wordt opgedaan is ook essentieel. Zo is het nuttig om de positieve aspecten van de kust te definiëren als baten van water, die op de langere termijn beschermd moeten worden. Kennis over veiligheidsbeleving zal op kortere termijn gebruikt worden in de discussie over veiligheid in buitendijkse badplaatsen. Ook kan deze kennis toeleveren aan het proces van bewustwording van burgers ten aanzien van het omgaan met de risico's van water in Nederland.

